

توسعه پایدار روستایی

تالیف:

حامد رستمی

حسن پیلارام

انتشارات رازنهان

۱۳۹۴

سرشناسه:	: رستمی، حامد، ۱۳۵۹-
عنوان و نام پدیدآور:	: توسعه پایدار روستایی / حامد رستمی
مشخصات نشر:	: تهران: راز نهان، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری:	: ۱۵۲ ص.
شابک:	: ۹۷۸-۶۰۰-۲۵۸-۵۳۴-۹
وضعیت فهرست نویسی:	: فیهای مختصر
یادداشت:	: فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی: http://opac.nlai.ir قابل دسترسی است
شناسه افزوده:	: پیلارام، حسن
شماره کتابشناسی ملی:	: ۳۷۹۷۷۴۴

Email: raznahanbook@gmail.com Raznahanbook.com تلفن مرکز پخش: ۰۲۶۹۰۰۴۱	
که عنوان کتاب	 توسعه پایدار روستایی
که مولف	 حامد رستمی، حسن پیلارام
که صفحه آرا	 حکیمه ضیایی
که ناشر	 راز نهان
که شمارگان	 ۱۰۰۰ نسخه
که نوبت چاپ	 اول ۱۳۹۴
که قیمت	 ۱۴۰۰۰ تومان
ISBN: ۹۷۸-۶۰۰-۲۵۸-۵۳۴-۹	

فهرست مطالب

۱۱	پیشگفتار
۱۵	بخش اول: کلیات
۱۷	مقدمه
۲۰	اصطلاحات مهم کتاب
۲۰	توسعه
۲۱	توسعه پایدار روستایی
۲۱	توسعه زیستگرم
۲۳	بخش دوم: مدیریت و توسعه روستایی
۲۹	توسعه
۳۳	توسعه پایدار روستایی
۳۵	مدیریت روستایی و توسعه پایدار روستا
۳۵	فرصت‌ها و تنگناهای توسعه پایدار روستایی و ارتباط آن با مدیریت روستایی
۴۲	توسعه روستایی در ایران
۴۳	تجارب مدیریت روستایی در جهان
۴۴	مدیریت روستایی در ایران
۴۷	بخش سوم: توسعه پایدار
۵۱	توسعه پایدار روستایی
۵۵	چارچوب انتخاب شاخص‌ها در توسعه
۵۹	رویکردهای توسعه پایدار روستایی
۶۴	توسعه‌نیافتگی روستایی و دیدگاههای نظری مربوط به آن
۷۱	بخش چهارم: شاخصهای توسعه روستایی
۷۳	توسعه اجتماعی روستا
۷۹	توسعه فرهنگی روستا
۷۹	تعریف فرهنگ

۸۰	عناصر فرهنگ.....
۸۱	فرهنگ، ابزار و غایت توسعه.....
۸۲	عوامل فرهنگی در توسعه.....
۸۳	توسعه انسان محور و آمایش سرزمین.....
۸۴	توسعه هویت محور؛ انسان روستایی و تکنولوژی مدرن.....
۸۶	توسعه اقتصادی روستا.....
۸۸	-اقتصاد تولید کشاورزی و سکونتگاه های روستایی.....
۹۴	توسعه زیست محیطی در روستا.....
۹۶	زیر ساخت های اطلاعاتی و ارتباطی در توسعه روستایی.....
۱۰۰	-آموزش الکترونیک در روستا؛ چالش ها و محدودیت های اجرایی.....
۱۰۲	آموزش ICT در مناطق روستایی.....
۱۰۳	مفهوم آموزش و ترویج محلی.....
۱۰۴	شیوه های آموزش و ترویجی مجاز برای روستاییان.....
۱۰۵	مطالعات و فعالیتهای انجام شده در زمینه مراکز الکترونیکی روستایی و آموزش الکترونیکی در ایران.....
۱۰۶	تلفیق دانش بومی و دانش نوین؛ گامی در جهت توسعه روستایی.....
۱۰۷	دانش بومی چیست؟.....
۱۰۸	بهره گیری از دانش بومی در توسعه پایدار روستایی.....
۱۰۹	زمینه های کاربردی دانش بومی در توسعه پایدار روستایی.....
۱۱۰	ضرورت تلفیق دانش بومی و دانش نوین در توسعه پایدار روستایی.....
۱۱۲	ساز و کارهای تلفیق دانش بومی و دانش نوین.....
۱۱۲	تغییر فرآیند پژوهش توسعه روستایی با تاکید بر روستاییان.....
۱۱۲	اصلاح نظام های آموزشی.....
۱۱۳	اصلاح الگوهای ساختاری حاکم بر جامعه.....
۱۱۳	کاهش موانع ارتباط دوسویه در نظام ترویج.....
۱۱۷	بخش پنجم: بحث و نتیجه گیری
۱۲۰	شاخص های اقتصادی.....
۱۲۰	شاخص های اجتماعی.....

۱۲۱.....	شاخص های زیر ساختی
۱۲۱.....	شاخص فرهنگی
۱۲۱.....	چند پیشنهاد
۱۲۵.....	منابع
۱۲۷.....	منابع فارسی
۱۴۳.....	منابع انگلیسی

www.ketab.ir

پیشگفتار

با شروع هزاره سوم، تخمین زده می شود که تقریباً نیمی از جمعیت جهان در مناطق شهری سکونت یافته باشند، یعنی جایی که بیشترین منابع را مصرف و بیشترین ضایعات و آلودگیها را تولید می کنند. از سال ۱۹۷۰ به بعد در مورد اینکه الگوهای فعلی و رایج توسعه از یک سو، و رفتار و عملکرد انسان شهری از سوی دیگر، باعث بروز مشکلات زیست محیطی و اکولوژیک مانند افزایش گرمای زمین و گازهای گلخانه ای، کاهش لایه اوزن، بارش باران های اسیدی و دگرگونی های زیستی شده است. یک توافق نظر کلی وجود دارد (مثنوی، ۱۳۸۱، ص ۱۰۷). با توجه به روند کنونی، ضرورت توسعه روستاها به عنوان مکانی که روند توسعه شهری و مشکلات آن را کاهش می دهد به عنوان مهمترین استراتژی شناخته شده است. این امر لزوم توسعه روستاها و بحث توسعه پایدار را مطرح می سازد. از آنجایی که روستاها معمولاً به عنوان نقاط دورافتاده و توسعه نیافته شناخته می شوند، بحث توسعه پایدار در آنها در حال حاضر محقق نشده و بیشترین مهاجرتها و همچنین افراد بیکار از روستاها به این شهرها سرازیر می شوند.

امروزه مسائل روستایی از جمله کاهش جمعیت، فقر روستائیان، عدم وجود زمینه های اشتغال در روستاها، ضعف و کمبود امکانات و خدمات در روستاها و مهاجرت سیل آسا و بی رویه روستائیان به سوی شهرها در جهت یافتن کار و زندگی بهتر، توجه برنامه ریزان و مسئولان را به خود جلب نموده است. بنابراین برنامه ریزی روستایی به عنوان یک مکانیسم جهت از بین بردن اینگونه مشکلات و تعدیل در جابجایی جمعیت، برای پایداری جمعیت روستاها و جلوگیری از انهدام منابع طبیعی تجدیدپذیر و ناپذیر بسیار ضروری است (خداپناه و همکاران، ۱۳۸۸، ۲).

معیشت روستائیان، در پیوند عمیقی با محیط زیست قرار دارد. به علاوه، شکل گیری محیط مصنوعی در روستاها، چه در واحدهای مسکونی و چه در بافت، به روشنی متأثر از محیط طبیعی

آنها است این امر، مؤید حساسیت غیر قابل انکار (سعیدی^۱، ۱۹۹۶) نقش محیط طبیعی روستاها، در طرح های توسعه، روستایی است. اما، از سویی دیگر، مداخله‌ی مستقیم در فرآیند شکل‌بانی سکونت‌گاه‌های روستایی کشور، مقوله‌ای توأم با مخاطرات بالقوه برای روستاها ارزیابی می‌شود (رهنما^۲، ۲۰۰۵). از آنجا که نقش و تأثیر گذاری عوامل گوناگون محیط طبیعی و محیط مصنوعی در ارتباط با نوع روابط حاکم و نیز سطح و نحوه بهره‌برداری از منابع طبیعی و با توجه به بویایی جوامع روستایی در گذر زمان قوت و با ضعف می‌پذیرد پس ممکن است به مرور زمان اعتبار خود را از دست داده و بر اثر کنش انسانها تغییر یابند یا دستخوش انحطاط گردند (دولفوس، ۱۳۷۳، ص ۲۰). بنابراین در فرآیند برنامه‌ریزی توسعه روستایی اولویت بندی نقاط روستایی به لحاظ میزان و درجه تأثیر پذیری به انهای زیست محیطی از اهمیتی ویژه برخوردار است، چرا که بازخورد منفی حاصل از نادیده نگاشتن این مهم نتیجه‌ای جز اتلاف منابع اقتصادی و انسانی و در مواردی دامن زدن به ناپایداری و یا تشدید بحرانهای موجود را در پی نخواهد داشت، همانگونه که با مدیریت صحیح و بهنگام بحران انسان اصول پایداری بیشتر فراهم می‌گردد (تقوایی و غفاری، ۱۳۸۵، ص ۵۰). بنابراین توسعه روستایی به عنوان هدف توسعه و راهبردی برای بهبود زندگی اقتصادی و اجتماعی مردم روستایی، نوین‌سازن جامعه روستایی و تغییر آن از یک انزوای سنتی به جامعه‌ای است که با اقتصادی ملی و بین‌المللی پیوسته شده باشد، مطرح است (رضوانی، ۱۳۸۱، ص ۲۲۱). هرچند، به دلیل نقش قابل توجه روستاها در تولید محصولات و تأمین امنیت غذایی، و برخورداری روستاها از بخشی عظیم از جمعیت کشور و نیز آمادگی آنها در پذیرش وظایف جدی‌تر در اقتصاد و کشور، توسعه روستایی مقوله‌ای مهم می‌نماید. گذر مناطق روستایی فاقد اسناد مدیریتی در سطوح مختلف بوده، در نظام برنامه‌ریزی، تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری کشور از جایگاهی قابل اعتنا برخوردار نیستند و نسبت به توسعه آنها اعتقادی بنیادین وجود

ندارد؛ از کارگزارانی آموزش دیده و معتقد به توسعه روستایی در سطح وسیع بهره نمی‌برند و یک مدل موفق برای ترویج و توسعه در سطح کشور ندارند.

طبق آخرین سرشماری جمعیت در ایران ۱۳۸۵، حدود ۳۱ درصد از جمعیت (معادل ۲۲ میلیون نفر) در ۶۳۸۹۸ روستا سکونت دارند. تا حدود یک قرن پیش، نیمی از جمعیت ایران روستانشین بوده‌اند اما از ابتدای قرن اخیر، به ویژه از میانه این قرن، به تدریج از سهم جمعیت بیشتری کاشته شده و شهرنشینی گسترش یافته است (شفیق، ۱۳۷۵). در اولین سرشماری رسمی کشور (۱۳۳۵) جمعیت ایران نزدیک به ۱۹ میلیون نفر بود که ۶۸ درصد آن (معادل ۱۳ میلیون نفر) روستایی بوده‌اند.

علی‌رغم کاهش سهم روستائینی در کشور طی چند دهه اخیر، که تا حدود به علت تبدیل روستا به شهر و پیوستن روستای حاشیه شهرها به منطقه شهری بوده (شفیق، ۱۳۷۸) همواره جمعیت روستایی با رشدی آرام افزایش یافته است. اما از ابتدای دهه اخیر، این رشد آرام نه تنها متوقف شده بلکه روندی منفی داشته است.

نیاز به برنامه‌ریزی فضایی و آرامشی و متعاقب آن برنامه‌ریزی منطقه‌ای به مثابه هدف نهایی آن طرح‌ها هنگامی بروز می‌کند که «تراکم رشد» برخی نقاط در پهنه ملی یا استانی، سبب بروز عدم تعادل و ناهماهنگی‌ها ناهنجار گردید و به دنبال آن در نتیجه ناگوار ایجاد شود:

یکی، افزایش مهاجرت‌های بی‌رویه جمعیت و دیگری، ممانعت از گسیختن دیگر کشور یا استان